

Розмова мусить піти про ті незабутні враження, що відбилися в моїй емоційній пам'яті внаслідок пережитого. Це дуже трудна справа. Щоб написати про талановиту людину, треба бути самому талановитим. Писати про генія-треба бути самому ним.

Дуже мало людей було і зараз є, які можуть писати, відобразити на папері творчість Заньковецької, Садовського, Саксаганського так, щоб потрібно було все це людям. Ось про що я клопочусь. Років чотири чи п'ять був я присутній на одному з вечорів, що влаштувало театральне Товариство в будинку вчених у м.Одесі. Після дуже виразної архаїчної доповіді почалися виступи. Один розповів і показав цепочку, що Марія Костянтинівна йому подарувала, та в ного за сваху була. Другий-як грала на сцені, на його думку, так він сприймав це, та як поводитися в житті. Це була така убогість, такий примитив, що трудно, навіть описати. Та вони й не винні. Як той казав "Коли нема, то де-ж ти його візьмеш?" Марія Костянтинівна була велетень свого часу і цим промовцям до неї так далеко, як до зір.

Літо 1926 рік, Харків сад "Тіволі" народний театр цього сезону сюди було запрошено *НКО-ом* багато видатних акторів як то: Мар'яненко І.О., *Ще*пляшенко М.О., Дікова М.Д. Левицький Ф.В., Юхименко І.Я., Василенко В.О. та багато інших, сюди ж приїхала і Єфросінія Пилипівна *Зарни*вська. Познайомила мене з Є.П. Дікова М.Д. - ще до того, як зустрілися ми в роботі. Під трьома старими тополями в саду "Тіволі", *де* актори чекали початку роботи, стояла разом з М.Д. дуже скромно одягнена маленька на зріст жіночка

- 2 -

коли я привітався, подала руку і стала розглядати мене примруженими очима, хтось перебив нам розмову, відтягнувши увагу Е.П.

М.Д., скористувавшись з цієї нагоди, поправила вуаль, закатила очі вгору, сказала пошепки "Вот эту актрису в Одессе студенчество на руках выносило с театра после Корневальських колоколов". А Веселая вдова? *Теліня, Птички* певчас? Это блестящая широкая артистка, і тут же добавила жартома, но вы не бойтесь, теперь она будет играть вашу маму".

На відкриття сезону було виставлено "Про що тирса шелестіла" Червасника, Сірко-Марьяненко, Сірчиха Софія - Зарницька, Оксана-Дікова. Сина Сірка Романа грав я. З першої проби я зрозумів, що вхожу в готову виставу, що ролі в цих акторів готові, зроблені і гралися либонь десятки років, в плані театра величезної, емоційної сили піднесено романтичного. Я почав з новшеств. Чому Роман, дома на пасіці, влітку, в жару, у шапці і в жупані підперезаний поперек поясом? Такі обставини мене зв'язували, робили мою поведінку нереальною. Недивлячись на те, що в подачі обравів цієї вистави склалася вже певна традиція, рижесура І.Я.Охименко, І.О.Марьяненко дозволили мені виходити, на пасіці без шалки, накинувши жупан на опашку / на плечі/

Цей факт говорить про ту пильність і увагу яку приділяли старші майстри молоді. Можна було б навести безліч фактів, та не про це мова... Перша роль в сезоні *Е.П.-Сірчиха*.

- 3 -

Треба сказати **Є.П.** була видатною актрисою, яскравим представником того покоління акторів, що досконально володіло мистецтвом перетілення, в її майстерності всі деталі образу ставали виразними ознаками, рисами внутрішнього світу. Вона вміла концентрувати всю увагу на найголовнішому на найхарактернішому в образі.

Та це мабуть і на сьогодні для майстрів театрального мистецтва складає найвищу мету.

Ця сварлива баба /Сірчиха/ як змалював її автор, однею фарбою, була показана **Є.П.** - живою, наче знайомою мені по тих бабах, що бачив я будучи хлопцем на сільських похоронах. Появившись на порозі їхня поведінка примушувала одних сміятися до сліз, а других плакати до сміху.

Так і ця "Рябу свиню йому / це попові/ пообіцяю, то може змилосердиться і щось хоч над могилою та заспіває". Це та баба що на все високе говорить "Пху!" про діло їм вони ~~ж~~ таке верзуть, що купі не тримається!

У **Є.П.** не заступали ці смішні, побутові слова людини змістовної, по своєму глибокої людини. Або в Ганні "Безталанна" Тобілевича. Це образ був продукт соціального середовища. Так, їй довелося гірко заробляти на шматок черствого хліба, а тому, невісткою, не сиди згорнувши руки роби, роби, хочь пір'я дери аби не сиділа даром. Як вона дивилась на ту хустку, що привіз сват з города. Обличчя розпливалось в ехидно жадібну посмішку і губи вимовляли протяжно "ху-у-у-с тка". Як припрошувала після цього щоб

- 4 -

батько сів на стілець, що зараз вона витерла своїм хвартухом. Як дивилась на Софію, коли та лежала на ліжку, як в печі розставляла горшки, чи, мела хату, коли побачила у вікно, що Гнат іде. Всі ці "як" приковували, глибоко вражали глядача. Характерною рисою в творчості Є.П. було те, що вона в кожній ролі виступала захистником людини, вона доводила, що люди не родяться потворами їх життя, обставини роблять ось такими.

Творчість Є.П. була просякнута глибоким гуманізмом, людяністю.

Ще бачив я Лимерику "За двома зайцями" по Старицькому. Це остання роль яку заграла Є.П. будучи вже в Червонозаводському театрі. 1929р. Постановка і режисація Генису Василька В.С. п'єсу поставлено в плані безпросвітнього гротеску. Важко було Є.П. в цій виставі грати, та ба, і цю штукарську форму вона опанувала, правда, з трудом, вона дуже зтомлювалась на виставах. Там багато було рухливих мізан-сцен. Та й текст був зовсім новий з такими перлами як "Світ мені до гори раком! Пель-мель та й годі" тощо /пель-мель це був такий ресторан у Києві/

Це була остання роль Є.П. і остання праця в Червонозав. театрі бо після цього вона поїхала на Одещину в село Кам'яні мости. У тридцятих роках І.О.Мар'яненко виклопотав Є.П. пайон, коли приїздила до Одеси за пайком, зупинялась в селі, і артиста Маяка Й.Ф. не знав настільки це допомогло в її нужденному становищі, бо в особистому житті Є.П. була непрактичною і безпорадною.

- 5 -

Людність і доброта Є.П завжди використовувалась непевними людьми, що вертілаия біля неї. Останнього з них і я знав. Некто Носович, поганенький актор, виманив останнє ~~вшивишш~~ золотце, що тяглося з давніх-давен, у хрестяках та перстнях. Відірвавшись від творчої праці недовго жила Є.П., либонь, років п"ять-шість всього.

Останній час живучи у одній з учительок у м. Первомайську, недалеко від Кам"яних мостів, тут і померла... Закінчилося життя видатної Української артистки яскрава, незрівняна творчість якої назавжди перестала нас дивувати.

Підпис: А. Крамаренко.

Видрук Лановик Крамаренко
кер арт. укр
Одеса, Пастера 33, кв.12.